

УДК: 373.5.016:821.161.2:793.3

DOI: 10.31376/2410-0897-2018-3-38-238-248

Наталія Валеріївна Гоголь

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови, літератури та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка
e-mail: natashagogol75@gmail.com

ОЗНАЙОМЛЕННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ З УКРАЇНСЬКИМ НАРОДНИМ ТАНЦЕМ У МИСТЕЦЬКОМУ КОНТЕКСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті автор наголошує на тому, що навчально-виховний процес на уроках української літератури відповідно до завдань Нової української школи відбувається із залученням широкого мистецького контексту. У науковій розвідці акцентовано увагу на важливості ознайомлення учнів основної школи під час вивчення усної народної творчості (зокрема календарно-обрядового циклу) із танцювальним мистецтвом українського народу, проаналізовано магічно-обрядову функцію українських народних танців, розкрито їх роль у формуванні світогляду пращурів-українців.

Ключові слова: мистецький контекст, українська література, українські народні танці, хороводи, магічно-обрядова функція в українських танцях.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Педагогічна значущість будь-якого навчального предмету, його місце та роль у роботі школи визначається тим, якою мірою свого змісту він відповідає освітньо-виховним ідеалам суспільства і тим завданням, що стоять перед школою. Нова українська школа є культуротворчою інституцією, яка через навчання і виховання підрастаючих поколінь сприяє відродженню національної культури, її збереженню та подальшому розвитку, забезпечує формування у дітей та юнацтва загальнолюдських цінностей, високих моральних якостей та громадянських позицій.

Мета вивчення української літератури в школі – формування компетентного читача; підвищення загальної освіченості молодого громадянина України, досягнення належного рівня сформованості вміння прилучатися через художню літературу до фундаментальних цінностей, культури, розширення культурно-пізнавальних інтересів школярів; сприяння всебічному розвитку, духовному збагаченню, активному становленню й самореалізації особистості в сучасному світі; виховання національно свідомого громадянина України; формування і ствердження гуманістичного світогляду особистості, національних і загальнолюдських цінностей [13, с. 3].

Одним із основних завдань предмету «Українська література» є сприяння формуванню в учнів ціннісного ставлення до того, що відбувається навколо. Ключовими для розвитку української школи загалом і літературної освіти зокрема є ідеї діяльнісного, особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів. В умовах сьогодення ключовим є вміння діяти залежно від поставлених завдань і вчитися упродовж усього життя.

Реалізація поставлених програмою з української літератури завдань передбачає необхідність забезпечення формування не лише предметної (літературної), а й ключових компетентностей. Оновлена програма покликана стати одним із інструментів упровадження засадничих ідей особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів у повсякденну практику [13, с. 4].

В освіті України серед ключових компетентностей виокремлено «Обізнаність та самовираження у сфері культури». Українська література в загальному світовому контексті є свідченням високого духовного та цивілізаційного розвитку українського народу, невід'ємним складником його національної культури. Як мистецтво слова вона є носієм потужного заряду духовної енергії, здатна передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління, культивувати їх у людській душі. Засобами мистецтва слова вона допомагає збагачувати внутрішній світ людини, формувати сильний характер, широкий світогляд, особисту культуру, спрямовувати морально-етичний потенціал, розвивати інтелект, творчі здібності, естетичний смак [13, с. 7].

Компетентність «Обізнаність та самовираження у сфері культури» передбачає формування в учнів відповідних умінь та ставлень, що можна забезпечити засобами предмету, а саме:

- зіставляти специфіку розкриття певної теми (образу) в різних видах мистецтва;
- ідентифікувати себе як представника певної культури;
- визначати роль і місце української культури в загальноєвропейському і світовому контекстах;
- читати літературні твори, використовувати досвід взаємодії з творами мистецтва в життєвих ситуаціях;

– створювати тексти, висловлюючи власні ідеї, спираючись на досвід і почуття та використовуючи відповідні зображувально-виражальні засоби.

Ставлення:

- поцінування набутків інших культур, зацікавлення ними;
- відкритість до міжкультурної комунікації;
- потреба читання літературних творів для естетичної насолоди та рефлексії над прочитаним [13, с. 9].

Навчально-виховний процес уроків української літератури передбачає формування у дітей цілісного уявлення про літературу як важливий складник національної культури, вагомий чинник підвищення загального рівня освіченості юних читачів, розвиток їх творчого потенціалу. Вивчення цього предмету відбувається із залученням широкого мистецького контексту (МК), а також міжпредметних зв'язків (МЗ) (українська мова, історія, зарубіжна література, іноземні мови, образотворче мистецтво, музика, природознавство, географія, естетика, етика тощо). Задля осучаснення змістового компоненту програми та актуалізації компетентнісного підходу запропоновано рекомендаційні рубрики: «Мистецький контекст» (МК), у якій подано зразки різних видів мистецтв, з якими вчитель, на власний розсуд, може ознайомити учнів [13, с. 12].

Курс української літератури в основній школі структуровано за взаємопов'язаними тематично-проблемними блоками. До кожного з них відповідно до вікових особливостей учнів підібрані тексти, які за своїм змістом дають можливість максимально репрезентувати ту чи іншу тему. У чинній програмі з української літератури ураховано також і важливість тематично-стильової різноманітності пропонуваного для розгляду творів, їхні ідейно-ціннісні пласти, які втілюють ключові компетентності.

Серед тематично-проблемних блоків важливе місце належить усній народній творчості. Наскрізно з 5-го по 9-й клас учні ознайомлюються із родами та видами українського фольклору. На нашу думку, прилучення дітей та молоді до здобутків народної української культури сприятиме її відродженню, збереженню та подальшому розвитку, піднесенню нашого народу до вершин світової культури.

Так, у 5 класі у розділі «Світ фантазії, мудрості» учні ознайомлюються із міфами і легендами давніх українців, народними казками. У 6 класі у розділі «Загадково прекрасна і славна давнина України» діти дізнаються про календарно-обрядові пісні, народні колискові пісні та пісні літературного походження. У мистецькому контексті учням пропонується ознайомитись із фольклорною спадщиною інших слов'янських народів (зарубіжна література), а також з музичними творами композиторів (К. Стеценко – «Колядки», М. Леонтович – «Щедрик», М. Лисенко – музичні обробки українських веснянок, прослухати колискові пісні у виконанні Росави (музичне мистецтво). Образотворче мистецтво представлено картинами художників (А. Петрицький – «Різдвяний ранок», С. Васильківський – «Весна в Україні»). Діти мають можливість прослухати гімн України у різних музичних версіях.

У 7 класі у розділі «Із пісенних скарбів» діти вивчають суспільно-побутові пісні, коломийки. Мистецький контекст представлено художньою творчістю І. Айвазовського («Чумацька валка» – образотворче мистецтво) і композиторською спадщиною М. Лисенка («Запорозький марш» – музичне мистецтво).

У 8 класі у розділі «Усна народна творчість» учні ознайомлюються з українськими історичними піснями та піснями Марусі Чурай. У мистецькому контексті дітям пропонується прослухати арію Наталки «Віють вітри, віють буйні» з опери М. Лисенка «Наталка Полтавка», «Засвіт встали козаченьки» (комп. М. Лисенко, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький) (музичне мистецтво). Образотворче мистецтво представлено картинами В. Маковського «Українська дівчина» (1880 р.) та М. Пимоненка «Проводи козака» (1902 р.). Під час ознайомлення школярів із українськими народними думами учитель може запропонувати переглянути фільм «Поводир» (2014, режисер О. Санін), мультфільм «Маруся Богуславка», 1966 р. (кіномистецтво), а також прослухати у запису виконавську діяльність кобзарів та лірників. У музичному мистецтві запропоновано прослухати оперу М. Лисенка «Маруся Богуславка». Образотворче мистецтво представлено картинами художників (М. Дерегус – «Маруся Богуславка», І. Айвазовський – «Чорне море»).

У 9 класі у розділах «Роль і місце літератури в житті нації», «Розвиток літератури», «Творча індивідуальність митця» у мистецькому контексті дітям пропонується ознайомитись із образотворчим, музичним, театральним та кіномистецтвом.

Під час вивчення родинно-побутових пісень та українських народних балад у мистецькому контексті учням пропонується ознайомитись із фольклором слов'янських народів, картинами художників (І. Соколов – «З базару», М. Пимоненко – «Ревнощі», «Побачення», «Суперниці», С. Васильківський – «А що мати скажуть» (образотворче мистецтво), музикою М. Лисенка до українських народних пісень (музичне мистецтво).

Зауважимо, що український фольклор якнайповніше репрезентує соціально-культурний досвід нашого народу, передбачає оволодіння не тільки певними знаннями, а й практичними уміннями, у тому числі й творчими. В усній народній творчості приховано практично невичерпні і надзвичайно цінні пласти

національної культури нашого народу. Використання мистецького контексту на уроках української літератури під час вивчення усної народної творчості сприятиме оновленню навчального матеріалу, збагаченню його змісту, формуванню в дітей творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Компетентнісний підхід в освіті перебуває в полі уваги сучасних учених (Н. Бібік, Л. Ващенко, С. Клепко, О. Лебедєв, О. Локшина, О. Овчарук, О. Савченко, О. Пометун, І. Родигіна, А. Хуторської та інші). Досить розробленою є і проблема етнокультурності (Ю. Бромлей, Г. Волков, Г. Гачев, А. Березін, А. Іваницький, В. Куєвда, В. Лісовий, О. Лозова, В. Пекарчук, Ю. Руденко, Б. Савчук, О. Хижна та інші).

В освіті наразі актуалізується компетентнісний підхід, у межах якого проблема етнокультурності сконцентровує увагу на набутті особистістю етнокультурної компетентності як ключової. Проблема етнокультурної компетентності висвітлюється в публікаціях О. Гуренко, Т. Дятленко, Н. Лисенко, Г. Лозко, В. Уліщенко та інших. Не викликає сумнівів, що етнокультурна компетентність є складником загальнокультурної компетентності як однієї з ключових компетентностей (здатність аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності).

Формулювання мети статті – відповідно до мистецького контексту напрацювати матеріал для ознайомлення учнів основної школи на уроках української літератури під час вивчення розділу «Календарно-обрядова творчість» із магічно-обрядовою функцією українських народних танців.

Виклад основного матеріалу дослідження. У 6 класі учні ознайомлюються із календарно-обрядовою творчістю українського народу. Діти засвоюють поняття «пісня», «календарно-обрядові пісні», «види календарно-обрядових пісень», а також дізнаються про те, що у календарно-обрядових піснях відбито дохристиянські (Сварог, Дажбог, Перун, Дана) та християнські (Ісус Христос, Діва Марія та ін.) мотиви і образи.

Вивчаючи жанри весняного циклу, учні дізнаються про особливості зустрічі весни нашими предками, проведення у гаях, лісах та поблизу водоймищ весняних ігор. Під час таких забав дівчата водили хороводи, які нагадували або коло, тобто уподібнювались сонцю, або були схожі на пташиний ключ, який на крилах мав принести тепло і весну. Разом із деякими обрядовими діями повторювали хліборобські рухи, схожі на ті, що виконують під час весняних польових робіт («Просо», «Мак», «Огірочки»). Усі вони мали привабити високі врожаї [8, с. 13]. Для текстуального вивчення учням запропоновано прочитати веснянки «Ой весна, весна – днем красна», «Ой кувала зозуленька» та «Кривий танець».

Пісні літнього циклу представлено русальними піснями. Діти дізнаються про те, хто такі русалки і як наші предки святкували русалчин тиждень. Текстуально учні опрацьовують пісні «У рожі на межі», «Ой біжить, біжить мала дівчинка» та «Проведу я русалочки до бору». Вивчаючи купальські пісні, діти дізнаються про обряди, пов'язані зі святом Купайла, ритуальні дії під час свята, пісенспіви, магічні хороводи тощо. З купальських пісень для читання запропоновано наступні твори: «Заплету віночок», «Ой вінку, мій вінку», «Купайло, Купайло».

Пісні осіннього циклу представлено жнивварськими піснями. Діти дізнаються про обряди та звичаї наших пращурів під час зажинок, жнив, обжинок та вивчають жнивварські пісні «Маяло житечко, маяло», «Там у полі криниченька».

Зимовий цикл календарно-обрядової творчості подано інформацією про Святого Миколая – одного із найшанованіших з давніх часів в Україні святих. Діти дізнаються про життя святого та його служіння Богу. Зимовий цикл представлено миколаївською колядкою «Ой хто, хто Миколая любить», а також колядками («Нова радість стала», «Добрий вечір тобі, пане господарю!»), щедрівками («Щедрик, щедрик, щедрівочка») та посівальними (засівальними) піснями («Засівна»).

Отже, вивчаючи на уроках української літератури календарно-обрядову творчість, діти дізнаються про найдавніші звичаї, традиції та обряди українського народу, що супроводжувались не тільки піснями, а й обрядовими діями та танцями, які мали сакральне значення.

Доцільним, на нашу думку, є ознайомлення учнів основної школи на уроках української літератури під час вивчення календарно-обрядової творчості із магічно-обрядовою функцією українського народного танцю. Учена-методист Т. Дятленко наголошує, що «вивчення окремих фольклорних творів у школі із залученням інформації про український танець, а також перегляд танцювальних постановок колективами різних рівнів формує етнокультурну компетентність школярів, що в сучасних умовах навчання літературі школярів набуло особливого значення і актуальності» [7, с. 72–73].

Танець – один із найдавніших видів народної творчості, що виявляється в ритмічних рухах під музику чи спів. Перші танці виникли як прояв емоційних вражень наших предків від навколишнього світу, вони мали на меті інтенсифікувати людську енергію для найповнішого впливу на явища природи і життя.

Перші танці не мали музичного супроводу, тому танцюристи створювали музичний ударний акомпанемент у вигляді тупотіння ніг, плескання в долоні, клацання пальців, биття по шкірі тварини,

натягнутої на раму тощо. Танцювальні рухи первісних людей розвивалися також внаслідок імітації рухів тварин, птахів, а пізніше – жестів, що відображали певні трудові процеси (наприклад, деякі хороводи).

Пізніше мелодія – імітація співу пташок або протяжне відображення людського мовлення – прикрасила ритмічні удари. Послідовні удари – це інтегральна частина суспільного танцю, надають моніторний сигнал і контролюють ритмічний рух і темп танцю, який може наростати або уповільнюватись в залежності від ведучого.

Перші танці створились під впливом стародавніх вірувань, за допомогою яких наші пращури поклонялися предметам навколишнього світу: деревам, озерам, камінню тощо. Прадавні люди, основним видом діяльності яких було мисливство, а пізніше й землеробство, намагались впливати на оточуючий духовний світ та сили природи, від яких залежав успіх у господарстві, вирощуванні врожаю та забезпеченні життя найнеобхіднішим. Наші пращури звертались до сил природи (сонця, води, вогню, небесних світил, а згодом до божеств – Перуна, Дани, Ярила) з проханням допомогти у щоденній роботі у формі прадавніх молінь – сміху, плачу, рухам, танцю; згодом – за допомогою магічних формул, заклинань.

З часом такі магічні звернення, оформившись у тексти, видозмінились. Так виникли обрядові пісні-замовлення, що мали сакрально-магічне значення. Виконання магічних текстів супроводжувалось ритмічними рухами, якими імітувались явища природи (потік води, коловорот сонця, рух вітру, дерев), а також певні види праці (оранка, сівба, жнива тощо).

Найдавнішими зразками танцювального мистецтва в Україні є малюнки трипільської доби, на яких зображені фігури людей, які одну руку кладуть на талію, а іншу заводять за голову. Такі рухи використовуються і в сучасних танцях. Зображення танцюристів і музикантів є і на фресках Софійського собору в Києві (XI ст.). Срібні фігурки чоловічків з Мартинівського скарбу (IV ст.) також передають один із танцювальних рухів: напівпірисидьку з розставленими широко ногами і покладеними на стегна руками. Зображення танців знаходимо і в багатьох мініатюрах зі стародавніх літописів.

У виконанні обрядових танців, як і у самих обрядах, не могли брати участь усі мешканці. Відповідно до свят, що відзначали дати сонячного календаря за давніми звичаями, існував чіткий відбір учасників за віком і статтю. Так, колядників і танцюючих вибирали серед людей старших, шанованих, у кількості 6–10 чоловік. Хлопець, який хотів стати парубком (легінем), повинен був витримати випробування в іграх при померлому, але танцювати йому дозволялося лише у віці 20 років. Молода людина мала пройти обряд посвячення в легіні у весняних іграх-танцях. Після цього юнаки отримували дозвіл носити бартку, ремінь і танцювати.

Місце і час виконання обрядових танців були чітко обумовленими. Вони відбувались під відкритим небом – для кращого контакту із силами природи, інколи в хаті, в нічний час або до сходу сонця. Обрядовий пласт народного танцю поділяється на танці, пов'язані з календарними і сімейними звичаями та обрядами. Календарно-обрядові танці, що мали на меті забезпечити успішний їх перебіг, виконували магічно-ритуальну роль.

У народних святах, пов'язаних зі зміною сонячних фаз, важливе значення мають танці з яскраво вираженою солярною основою. Так, гуцульські танці «коло», «колесо», «кругляк», «кочело» виконуються танцюристами в обрядовому варіанті як «рух по колу вправо» і фактично імітують хід небесних світил (сонця). Ці танці можна вважати локальними варіантами, що мають однакову магічно-ритуальну основу та подібні виражальні засоби. Вони наявні не тільки у календарних, а й у сімейних обрядах, пов'язаних із вірою в магію кола як оберегу. Сила кола символізувалась і в вінках, сплетених із зілля, і в звичаї триразових обходів поля, села тощо.

Щорічне оживання, воскресіння природи справляло на давню людину особливе враження. Наші пращури намагались осмислити чудесні перетворення, що знайшло своє відображення в язичницьких віруваннях давніх народностей: умирання й оживання природи, насамперед рослинності, ототожнювалося з богом, який щорічно вмирав і знову оживав.

Люди вірили у те, що Сонце народжується, рухається, вмирає та народжується знову. Образ цього небесного світила сприяв створенню багатьох символів у слов'янських танцях. Солярну символіку мали вінок і коса, обряд водіння Кози, орнаменти, писанки, вишивання килимів, різьблення по дереву, керамічний посуд, де символами сонця є коло, хрест, розетки, восьмикутна зірка, свастика, хліб, калачі, коровай тощо. Всі ці образи і сьогодні широко використовуються в українському фольклорі. У давні часи танець, спів та гра на музичних інструментах не носили розважальний характер, вони були наповнені сакральним змістом, і кожна фігура мала своє магічне значення.

На основі древніх міфів-рухів, їх поєднання поступово виникають суцільні оповіді – міфи-танці. У ритуальних танцях усі рухи, магічні звертання, заклинання були органічно пов'язані з певною порою року та землеробством. В таких танцях в певній послідовності рухів була закодована картина світу та місця людини в ньому. Чарівними діями, магічними заклинаннями наші предки прагнули привернути до себе навколишню

природу, полегшити щоденну працю. Загальний малюнок танцю відтворював життя навколо – силуети квітів, дерев, зірок, пориви вітру, рухи тварин тощо.

У залежності від призначення, ритуальні танці поділялись на певні групи:

1. Мисливські танці, метою яких було сприяти вдалому полюванню чи риболовству. Під час полювання людині необхідно було вміти імітувати голоси та рухи тварин. Танці мали на меті перевірити на міцність і витривалість чоловіка-воїна, а також були своєрідною психологічною підготовкою до вирішальних дій, надихали, давали силу, енергію, піднімали бойовий дух;

2. Вітальні танці були пов'язані із посвяченням нового члена племені, привітанням гостя, засвідченням дружби тощо;

3. Очисні танці виконувалися з метою очищення швидким рухом;

4. За допомогою релігійних танців наші пращури вшановували Сонце, Місяць, Вогонь, Воду, Дерева та Тотемних тварин – ведмедя, змію, оленя або лева. Такі танці надавали людям племені необхідних сил і якостей. Анімалістичні уособлення стихійних явищ відтворювались у живих образах під час народних ігор та обрядів. Вони також мали на меті полегшити працю, підпорядкувати явища природи й забезпечити добробут родині

До релігійних танців відносяться танці-благання, подяки та календарно-обрядові.

У танцях-благаннях люди відображали свої прохання до богів: потрібен дощ – благай Небо і Ріки про це відповідними рухами, треба висушити зерно – звертайся у танці до Сонця, захворів співплеменик – благай богів про його одужання.

У календарно-обрядових танцях головним елементом був рух по колу. В хороводі він символізував обертання Кола – молодого сонця, що вічно перероджується та оновлює все живе. Розпадання великого кола на групи по 12, 8, 4, 2 танцівники символізувало зоряне небо – Колесо Сварога та зодіакальні сузір'я, що повільно змінюються. Прохід під аркадою з'єднаних рук відображав морські хвилі (вшанування водної стихії) або густий ліс (вшанування дерев); з'єднані у зірочку праві або ліві руки чотирьох танцівників відтворювали «хрест» – поділ на пори року;

5. Еротичні танці (танці родючості) імітували шлюбний союз неба і землі (вогню і води), процеси сіяння і вирощування окремих сільськогосподарських культур. Вони виконувалися з метою збільшення родючості людей, тварин, землі тощо;

6. У весільних танцях рухи людей прямо чи опосередковано були направлені на пошук партнера для створення сім'ї. Їх виконували навесні та влітку. Очевидним є нерозривний зв'язок між тим, що відбувалося на землі, і тим, що на небі. Люди вважали, що сонце грає, запліднюючи все навкруги, і спонукає їх до наслідування;

7. Виконання траурних танців базувалось на уявленні про переміщення у потойбічний світ;

8. Військовими танцями давні люди прагнули накликати перемогу в битві, нерідко під час їх виконання використовувались різні види зброї – мечі, списи, які танцівники встромляли в землю, імітуючи вбивство ворога;

9. Імітаційними танцями наші пращури наслідували рух води, дерев, хід сонця чи інших космічних тіл, уявне повернення весни тощо. Вони могли виконуватись у формі кола чи еліпсу (в яких учасники танцювали за чи проти руху сонця, прямої чи кривої лінії, парами тощо). Сакральне значення таких танців полягало у тому, щоб підтримувати встановлений у природі космічний порядок, активізувати чи стимулювати певні природні явища;

10. Жертовні танці часто виконували під час ініціації (посвячення). Таким, зокрема, був «данець» – танець-жертва богині Дані, який часто виконувався під час ініціації, а також у період весняно-літніх ігор і супроводжувався рефреном типу «Ой, Дана, Дана».

Із розвитком астрологічно-міфологічних уявлень про циклічність природи та сільськогосподарської праці в обрядах з'являються наслідки спостережень за змінами зоряного неба та пов'язані з ними культові ритуали поклоніння небесним світилам. Усі існуючі прадавні міфологічні уявлення та культові вірування чітко відобразились у календарно-обрядовій творчості.

«Метелиця» або «Віхола» – найдавніший український танець, в основі якого лежить прародич-хоровод з одноіменною назвою. Слово віхола споріднене зі словами wheel, whirl, geel, які у перекладі означають обертання. В свою чергу одне із них – geel – означає також назву танцю, що передбачає не тільки обертання по колу, а й кроки, схожі на риття, перегортання землі – рілля, рихлення. У композиції танцю чітко вимальовується тема метелиці – звідси і назва: метелиця, сніговиця, віхола, хуртовина. Жива, запальна мелодія метелиці музичними засобами передає характер стихії цього природного явища.

Ритуальні танці довгий час побутували у різних регіонах України, наприклад, гуцульські танці «Кругляк» і «Освячення зерна», які подібні за своєю символікою. Обрядовий танець колядників «Кругляк» із залишками давніх магічних елементів належить до чоловічих козачкових танців. За народною традицією він виконувався одруженими чоловіками на подвір'ї або на пасіці. Ритуальний танок мав сприяти здоров'ю

бджіл, доброму медозбору. Назва танцю вказує на його колову структуру. Кругляка танцювали навколо домашніх осіб – господаря та господині. Гуцули під час виконання танцю тримали в руках топірці. Вигуки танцюристів «ух, ух, уга, га, га, ух» та підкидання топірців надавали танцю бадьорості і навіть войовничості.

У цьому танці використовувалися рухи, що мали ніби магічне значення, а саме: танцювання з відкритою головою, кидання шапок до середини кола (на купу), утворення з топірців хреста в середині кола, присідання танцюристів після висловлення побажань господарям, скроплювання колядників та їх шапок свяченою водою, обсіпання вівсом, зсіпання зерна з шапок до запаски господині, введення господарів і музики із скрипкою на середину танцювального кола, виконання танцю тричі під веселу за змістом пісню. Під час виконання танцю звучали побажання господарям: «Дай, Боже, щоб пасіка була така велична, як свята були величні». Навесні господарі посипали вулики освяченим зерном.

Танець «Освячення зерна» також виконувався на Різдво сильними, здоровими чоловіками: на білій плахті було покладено зерно, навколо нього, взявшись за руки, танцювали у напрямку руху сонця ритуальний танок, який надавав зерну магічної сили плідності. Далі освячене таким чином зерно висипали у запаску господині. Символіка танцю передавала уявлення про чоловічу запліднюючу силу і народжуючу жіночу. Навесні освячене зерно, перемішавши з іншим посівним зерном, господар сів на ниві.

Найдавнішими з українських народних танців є насамперед обрядові, ритуальні хороводи. Виконання хороводних танців, як правило, супроводжувалося обрядовими діями або діями, що ілюстрували текст хороводної пісні. Хороводи поділяють на кілька видів: веснянки, гаївки, танки, танки-ігри. Нині хороводи втратили своє сакральне значення і в народі побутують як звичайні забави.

Весняні обрядові ігри й танці у давні часи були пов'язані із рослинною магією, яка мала сприяти розвитку й росту рослин чи тварин. За традицією веснянок співали і водили лише дівчата, яких нерідко порівнювали з красним сонцем (відгомін матриархату) – в ранні часи вони були володарками багатьох весняних, русальних, купальських ігрищ. У пізніші часи в хороводах стали брати участь і чоловіки (про це свідчать тексти багатьох хороводних ігор).

Танками і хороводами люди пробуджували бадьору енергію, життєрадісний настрій, прагнули передати їх навколишній природі, вплинути на неї в бажаному напрямі: прикликати весну, прогнати зиму, виворожити урожайне літо, напроорокувати дівчатам і хлопцям щасливе обрання пари і весілля.

Мелодія хороводів одноголосна – виконується хором учасниць. Вона має широкий діапазон і побудована на повторенні одного мотиву. Метрично-ритмічна структура хороводів зберігає сталий наголос. У будові хороводів використовується небагато хореографічних елементів – один основний крок та одна фігура. Фігури і кроки часто служать для кількох різних за змістом хороводних пісень. Зустрічаються різні хороводи, виконувані під одну мелодію або з ідентичними, або з подібними структурними хореографічними елементами. Хороводи виконуються у повільному темпі і мають переважно колову будову.

Хороводними танцями наші пращури зверталися до тотемних символів з метою пробудити природу від зимового сну, накликати швидкий прихід тепла, шум дерев, птахів, тварин, комах. Так, під час виконання танцю «Жучок» дівчата, тримаючись за руки, утворювали фігуру «міст», по якому ходила дівчинка, названа «жучком». Пара хороводниць, по руках яких пройшла дівчинка, роз'єднує руки і перебігає наперед фігури, яка просувається далі. Виконуючи жучка, дівчата співали пісню:

Ходить жуче по ручині,
А дівчина по калині,
Грай, жуче, грай!
Ходить жук по жуках, по жуках,
А дівчина по руках, по руках,
Грай, жуче, грай!
Зажди, дівче, до вівторка,
Буде сукня та й шнурівка,
Грай, жуче, грай!
Зажди, дівче, до п'ятниці,
Буде сукня та й спідниця,
Грай, жуче, грай! [3, с. 275].

Хоровод «Вербова дощечка» виконувався майже так само, як і хоровод жучок, але тут хороводниці трималися долонями, а по їхніх руках ходила маленька дівчинка. Під час виконання хороводу дівчата співали:

Вербова дощечка, дощечка.
Ходить по ній Насточка, Насточка.
Зі всіх боків глядіє, глядіє,
Звідки милий надійде, надійде.
Привезе їй чоботи, чоботи,

З кінської роботи, роботи,
А підківки з позолітки, з позолітки,
З кіянської роботи, роботи [3, с. 275].

Хоровод «Вербова дощечка» заснований на одному кроці та фігурі і має вигляд старовинних хореографічних творів.

Хоровод «Огірочки» має рядову будову. У ньому відображено завивання та розвивання огірочків. Танок виконується з хустками, за кінці яких тримаються хороводниці. Хореографічна будова заснована на фігурі «брама». Звиваючись на зразок горохового стебла чи огіркового огудиння, учасники хороводу, несвідомо для себе, мають сприяти доброму росту гороху чи іншої городовини. Хоровод «Огірочки» танцюють під таку ж саму мелодію, що й хоровод «Вербова дощечка», але слова і зміст пісень різний:

Огірочки попівночки
Айто вони в'ють, в'ють,
Наші гречні молодичкі
Мід-горівку п'ют, п'ют.
Огірочки попівночки
То се розвивають
Наші гречні молодичкі
Мід-горівку випивають [4, с. 282].

Надзвичайно поширеним танцем на території слов'янських народів є «Кривий танець». Це однокоровий танець із грою. За основу для побудови танка взято веснянку – гаївку «Кривий танець». Для його виконання в гаю забивали три кілочки або садили трьох дітей. Дівчата, тримаючись одна за одну, рушали за провідницею, яка водила кривий танець, проходячи поміж кілками (дітьми). «Кривий танець» відтворював рух небесних світил, зокрема сонця, а також передавав швидкоплинність людського життя, символізував ріст і розвиток дерев, кущів тощо. У підручнику з української літератури 6 клас [8] для ознайомлення подано кілька вір'янтів танцю, із якими доцільно ознайомити дітей.

У веснянці «Шум/Тинок» танцюристи, беручись за руки, завертаються в коло та пробігають попід піднятими руками останньої пари. Пропустивши під арку зі своїх рук увесь хоровод, завертаються самі під своїми ж руками. Таким чином складається «живописний тин». По закінченні остання пара повертається зворотно під руками, за ними інша – і відбувається розплітання тину, відновлення ряду. Цей танок, імовірно, був колись заворожуванням шуму зеленої весни: листя на деревах, трав на луках. Виконуючи танок, дівчата співають:

Ой нумо, нумо, заплетемо Шума,
Шума заплетемо, гуляти підемо [14].

Однією з найвідоміших у слов'янських народів була веснянка «Просо». Виконувалася вона лише жінками і, ймовірно, за все, носила магичний аграрний характер. Перш ніж перейти на забаву при паруванні молоді, ця веснянка добре послужила справі конструювання робочого ритму хлібороба-сіяча. Український мовознавець О. Потебня стверджував, що веснянка існувала в Україні вже в I тис. до н. е. Безпомилково визначити час її появи, певніш за все, видається неможливим, але безперечним є її походження ще з доби родового побуту. Композиція пісні нагадує суперечку двох хорів. Майстерний поетичний текст допомагає поринути в доісторичну епоху, уявити картину господарювання предків, звичаї, взаємини між родами, матеріальні цінності тієї доби. У підручнику з української літератури 6 клас [8, с. 17] запропоновано пограти у гру «Просо». Також, на нашу думку, доцільно ознайомити учнів із повним текстом веснянки:

– А ми просо сіяли, сіяли,
Ой дід-ладо, сіяли, сіяли.
– А ми просо витопчем, витопчем.
Ой дід-ладо, витопчем, витопчем.
– А чим же вам витоптять, витоптять,
Ой дід-ладо, витоптять, витоптять?
– А ми коней випустим, випустим,
Ой дід-ладо, випустим, випустим.
– А ми коней переймем, переймем.
Ой дід-ладо, переймем, переймем.
– А чим же вам перейнять, перейнять,
Ой дід-ладо, перейнять, перейнять?
– Ми шовковим поводом, поводом,
Ой дід-ладо, поводом, поводом.

– А ми коней викупим, викупим,
Ой дід-ладо, викупим, викупим.
– А чим же вам викупить, викупить,
Ой дід-ладо, викупить, викупить?
– А ми дамо сто рублів, сто рублів,
Ой дід-ладо, сто рублів, сто рублів.
– Нам не треба й тисячу, тисячу,
Ой дід-ладо, й тисячу, тисячу.
– А ми дамо дівчину, дівчину,
Ой дід-ладо, дівчину, дівчину.
– Одчиняймо ворота, ворота,
Забираймо дівчину, дівчину! [14].

Танець «Воротар» є драматичним відтворенням міфу про повернення з вирію весни крізь небесний отвір. Виконавці стають парами, імітуючи піднятими вгору руками чи протягненими хустками ворота. В основу веснянки «Воротар» покладено містерію про таємні небесні чи весняні ворота, через які проходять високі й досконало незнані особи, міфологічні образи – нові люди (народжені), нові істоти, сонце, весна, новий рік, урожай, добробут, щастя, радість та одруження. Воротар – Загороджувач, Перегороджувач – злий цар, образ зими з чорними хмарами, снігом, вітром, морозами... Зима здавалася народові звіром, що краде Сонце. На Воротаря іде походом Громовик-воїн, щоб звільнити з полону красну панну.

Ой ти, воротароньку, отвори воротенька!
Чогось нас з гори кличуть?
А що нам за дар везуть?
Ми вас з гори кличемо, ми вам дари веземо.
Золотее зернятко, кращее дитинятко.
А в чім те дитя бродить?
А в чім те дитя ходить?
Воно ходить в атласі і в паняньській красі [14].

Висновки. Українська культура, українські народні танці мають свої специфічні форми і способи їх вираження. В українському народному танці різнобарвно представлені кращі риси характеру українців, їх культуру, побут та історичне минуле, їхні погляди, задушевні бажання та розуміння краси.

Список використаних джерел та літератури

1. Авраменко О. М. Українська література: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ, 2014, 264 с.
2. Богород А. Танцем славили Богів. *Сварог*. № 5, 1995, С. 19-20.
3. Верховинець В. Теорія народнього українського танка. Київ, 1991.
4. Гарасимчук Р. Народні танці українців Карпат. Кн. 1. Гуцульські танці. Львів, 2008. 608 с.
5. Грушевський М. Історія української літератури: В 6 т. 9 кн. Київ, 1993. Т. 1. С. 59-77.
6. Гуменюк А. Українські народні танці. Київ, 1962. 360 с.
7. Дятленко Т. І. Проблема формування етнокультурної компетенції старшокласників під час вивчення української літератури. *Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія та практика*. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Сум. обл. ін-т післядиплом. пед. освіти. Суми, 2011. С. 72-73.
8. Коваленко Л. Т. Українська література: підруч. для загальноосвіт. навч. закладів 6 кл. Київ, 2014, 240 с.
9. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість. Навч. посіб. Київ, 2006. 591 с.
10. Лозко Г. С. Українське народознавство. 3-е вид. Харків, 2005. 472 с.
11. Сележан Й. Ю. Основи національного виховання (Українознавство: ритуально-міфологічна, звичаєва та обрядова культура українців): Хрестоматія. Чернівці, 2007. 272 с.
12. Конспекти уроків. Фольклор. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://gorodenok.com/веснянка-а-ми-просо-сіяли-аналіз-т/> (дата звернення: 08.10.2018).
13. Українська література: 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Укладачі Р. В. Мовчан, К. В. Таранік-Ткачук, М. П. Бондар, О. М. Івасюк та ін. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.htm> (дата звернення: 08.10.2018).
14. Українські народні танці. Спадщина предків. Культурно-історичний потрал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://spadok.org.ua/folklor/ukrayinski-narodni-tantsi> (дата звернення: 08.10.2018).

Наталья Валерьевна Гоголь,
кандидат педагогических наук, доцент кафедры
украинского языка, литературы и методики обучения
Глуховского национального педагогического
университета имени Александра Довженко,
e-mail: natashagogol75@gmail.com

ОЗНАКОМЛЕНИЕ УЧАЩИХСЯ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ С УКРАИНСКИМ НАРОДНЫМ ТАНЦЕМ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ КОНТЕКСТЕ НА УРОКАХ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

В статье автор подчеркивает, что учебно-воспитательный процесс на уроках украинской литературы соответственно с заданиями Новой украинской школы осуществляется с использованием широкого искусствоведческого контекста, а также междупредметных связей. В научной работе акцентировано внимание на важности ознакомления учеников средней школы в процессе изучения устного народного творчества (в частности календарно-обрядового цикла) с танцевальным искусством украинского народа; проанализированы магически-обрядовая функция украинских народных танцев, раскрыта их роль в формировании мировосприятия предков-украинцев.

Ключевые слова: искусствоведческий контекст, украинская литература, украинские народные танцы, хороводы, магически-обрядовая функция в украинских танцах.

Nataliya Hohol',
candidate of pedagogical sciences, assistant professor of
Ukrainian language, literature and teaching methods
Department Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University,
e-mail: natashagogol75@gmail.com

REPRESENTATION OF UKRAINIAN FOLK DANCE IN THE ARTS CONTEXT FOR SECONDARY SCHOOL PUPILS AT THE UKRAINIAN LITERATURE LESSONS

***Problems.** The article states that the pedagogical significance of any educational subject, its place and role in the work of the school is determined by the degree of correspondence of its contents to the educational ideals of society and the tasks facing the school. The New Ukrainian school is a cultural organization that promotes the revival of national culture, its preservation and further development, and ensures the formation of universal values, high moral qualities and civic values among children and young people. One of the main tasks of the school subject «Ukrainian literature» is to promote the formation of value attitudes among pupils towards what is happening around. Key ideas for the development of the Ukrainian school in general and literary education in particular are the ideas of action oriented, personally oriented and competence approaches.*

The competence approach in education is in the field of view of modern scholars (N. Bibik, L. Vashchenko, S. Klepko, O. Lebedev, O. Lokshyna, O. Ovcharuk, O. Savchenko, O. Pometun, I. Rodigina, A. Khutors'ka etc.). The problem of ethno culture is also quite developed (Yu. Bromley, H. Volkov, H. Hachev, A. Berezin, A. Ivanyts'kiy, V. Kuyevda, V. Lisoviy, A. Lozova, V. Pekarchuk, Yu. Rudenko, B. Savchuk, O. Khyzhna etc.). The problem of ethno-cultural competence is highlighted in the publications of O. Hurenka, T. Dyatlenko, N. Lysenka, H. Lozko, V. Ulishchenko etc. There is no doubt that ethno-cultural competence is a component of generally cultural competence as the key one.

The educational process of the Ukrainian literature lessons involves forming a holistic view of literature among children as an important component of national culture, a significant factor in raising the general level of young readers' education and developing their creative potential. This school subject studying takes place with the involvement of a broad arts context.

«Awareness and self-expression in the field of culture» is singled out among the key competencies in Ukrainian education. In the general world context, Ukrainian literature is evidence of the high spiritual and civilizational development of the Ukrainian people, an integral part of its national culture. Competence «Awareness and expression in the field of culture» involves the formation of appropriate skills and attitude in pupils, forming of which can be provided by means of the subject.

The course of Ukrainian literature in the secondary school is structured with interrelated thematic-problematic blocks. Folklore occupies an important place among the thematic-problematic blocks. Pupils get acquainted with the kinds and types of Ukrainian folklore from the 5th till 9th forms. According to the author's thought, taking children and young people to the achievements of Ukrainian folk culture will contribute to its revival, preservation and further development, to the elevation of our people to the top of world culture.

The use of the arts context will contribute to the updating of educational material, the enrichment of its content and the formation of children's creative abilities at the Ukrainian literature lessons while studying the folk art.

The purpose of the article is to familiarize the secondary schoolchildren with the traditional Ukrainian culture, the magically-ritual function of Ukrainian folk dances according to the arts context while studying the section «Calendar-ritual creativity» at the Ukrainian literature lessons.

Research methods. We used the following methods in the research: analysis, synthesis, generalization, systematization.

Main results of the study. In the article the modern program and textbooks on Ukrainian literature for the 6th grade (authors: O. Avramenko, L. Kovalenko) are analyzed, in particular, the section «The mysteriously-beautiful and glorious antiquity of Ukraine», devoted to calendar-ritual creativity.

On the basis of the current program and textbooks we discovered that children learn such concepts as a song, a calendar-ritual song, types of calendar-ritual songs, in particular, vesnyanky, rusal'ni songs, Kupala songs, zhnyvarski songs, carols, shchedrivki and posivalni (sowing) songs.

Studying the calendar-ritual creativity in Ukrainian literature, the children learn about ancient customs, traditions and ceremonies of the Ukrainians, which are accompanied not only by songs, but also ritual performances with games and dances, which had sacred significance for our ancestors in ancient times. It is advisable, according to the author, to familiarize schoolchildren with the magically-ritual function of Ukrainian folk dance while studying the calendar-ritual creativity at the Ukrainian literature lessons.

In the article the author emphasizes that dance is one of the oldest types of folk art, which is revealed in rhythmic movements to music or singing. The first dances appeared as a demonstration of emotional impressions of our ancestors from the outside world; they were intended to intensify the human energy for the fullest impact on the phenomena of nature and life.

In ritual dances all of the movements, magical appeals and spells were organically linked with a certain season of the year and farming. In the sequence of movements, the picture of the world and the place of man in it were encoded. Our ancestors sought to attract to themselves the surrounding nature and to ease the daily work by magical actions and spells. The place and time of performing ritual dances were also clearly stipulated. They were held in the open air - for better contact with the forces of nature, sometimes in the house, at night or before the sunrise.

Depending on the purpose, ritual dances were divided into certain groups: 1. Hunting dances. 2. Congratulatory dances. 3. Cleansing dances. 4. Religious (dancing-prayers, gratitudes and calendar-ritual dances). 5. Erotic (dances of fertility). 6. Wedding dances. 7. Mourning dances. 8. Military dances. 9. Imitative dances. 10. Sacrificial dances.

The article analyzes the magic-ritual function of such dances as «Metelytsya», «Kruhlyak», «Osvyachennya zerna», «Zhuchok», «Verbova tarilka», «Ohirok», «Kryva tantsyu», «Shum», «Vorotar» etc.

Scientific novelty of the research results. In the article, the author emphasizes that the educational process in Ukrainian literature is carried out with the involvement of a broad arts context, as well as interdisciplinary connections in accordance with the tasks of the New Ukrainian School. The importance of familiarizing pupils with the dance art of the Ukrainian people at Ukrainian literature lessons is analyzed; the magically-ritual function of Ukrainian folk dances, their role in shaping the outlook of Ukrainian ancestors is researched.

Conclusions and suggestions of the author. Consequently, the use of the arts context during the folklore study at the Ukrainian literature lessons contributes to the improvement of educational material, the enrichment of its content, the formation of children's creative abilities. Ukrainian culture, Ukrainian folk dances have their own specific forms and ways of expressing them. The best traits of Ukrainians' character, their culture, life and historical past, their views, sincere desires and understanding of beauty are variously represented in Ukrainian folk dance.

Key words: arts context, Ukrainian literature, Ukrainian folk dances, round dances, magically-ritual function in Ukrainian dances.

References

1. Avramenko O. M. Ukrayins'ka literatura: pidruch. dlya 6 kl. zagal'nosvit. navch. zakl. Ky'yiv, 2014, 264 s.
2. Bogorod A. Tancem slavy'ly' Bogiv. Svarog. # 5,1995, S. 19-20.
3. Verxovy'nech' V. Teoriya narodn'ogo ukrayins'kogo tanka. Ky'yiv, 1991.
4. Garasy'mchuk R. Narodni tanci ukrayinciv Karpat. Kn. 1. Guczul's'ki tanci. L'viv, 2008. 608 s.
5. Grushevs'ky'j M. Istoriya ukrayins'koyi literatury': V 6 t. 9 kn. Ky'yiv, 1993. T. 1. S. 59-77.
6. Gumenyuk A. Ukrayins'ki narodni tanci. Ky'yiv, 1962. 360 s.
7. Dyatlenko T. I. Problema formuvannya etnokul'turnoyi kompetencyi starshoklasny'kiv pid chas vy'vehennya ukrayins'koyi literatury'. Innovaciyi yak chy'nny'k suspil'nogo rozvy'tku: teoriya ta prakty'ka. Materialy' Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Sum. obl. in-t pisyady'plom. ped. osvity'. Sumy', 2011. S. 72-73.
8. Kovalenko L. T. Ukrayins'ka literatura: pidruch. dlya zagal'nosvit. navch. zakladiv 6 kl. Ky'yiv, 2014, 240 s.
9. Lanovy'k M. B., Lanovy'k Z. B. Ukrayins'ka usna narodna tvorchist'. Navch. posib. Ky'yiv, 2006. 591 c.
10. Lozko G. S. Ukrayins'ke narodoznavstvo. 3-e vy'd. Xarkiv, 2005. 472 s.
11. Selezhan J. Yu. Osnovy' nacional'nogo vy'xovannya (Ukrayinoznavstvo: ry'tual'no-mifologichna,

zvy`chayeva ta obryadova kul`tura ukrayinciv): Xrestomatiya. Chernivci, 2007. 272 s.

12. Konspekty`urokiv. Fol`klor. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu <https://gorodenok.com/vesnyanka-a-my`-proso-siyaly`-analiz-t/>

13. Ukrayins`ka literatura: 5-9 klasy`. Programa dlya zagal`noosvitnix navchal`ny`x zakladiv / Ukladachi R. V. Movchan, K. V. Taranik-Tkachuk, M. P. Bondar, O. M. Ivasyuk ta in. / [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programi-5-9-klas-2017.htm>.

14. Ukrayins`ki narodni tanci. Spadshhy`na predkiv. Kul`turno-istory`chny`j potral. [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu <http://spadok.org.ua/folklor/ukrayinski-narodni-tantsi>

Отримано редакцією 15.10.2018 р.

УДК 378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2018-3-38-248-257

Олександр Сергійович Авраменко,
аспірант Глухівського національного педагогічного
університету імені Олександра Довженка,
e-mail: av.alexandr91@gmail.com

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА АПРОБАЦІЯ ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРАЦЕОХОРОННОЇ КОМПЕТЕННОСТІ СТУДЕНТІВ ГАЛУЗІ ЗНАТЬ «ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ» У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті описано педагогічний експеримент, метою якого є формування працезохоронної компетентності студентів у процесі професійної підготовки під час навчання в закладі вищої освіти, продемонстровано емпіричні результати контрольного етапу проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Ключові слова: модель, педагогічні умови, працезохоронна компетентність майбутнього інженера, професійна підготовка, компоненти працезохоронної компетентності, критерії, показники, рівні сформованості працезохоронної компетентності.

Постановка проблеми. Переоцінка організації освітнього процесу в закладах вищої освіти відбувається як наслідок модернізації суспільства та як супутник реформування освіти України. Динамічність організаційних процесів професійної підготовки майбутніх професіоналів під час навчання нині потребує відповідного осмислення і відповідального впровадження певних змін. «На початку ХХІ століття у час, коли трансформується суспільство та суспільний лад у державі, головними стають проблеми, пов'язані зі збереженням життя та здоров'я людини, середовища її проживання і сфери її діяльності. Разом з цим відбуваються радикальні зміни природного і соціального оточення людини, що впливає на її світоприйняття» [1, с. 33].

Підготовка майбутніх інженерів поєднує «поглиблене вивчення фундаментальних дисциплін (математики, фізики, електротехніки, алгоритмічних мов і програмування) з вивченням професійно-орієнтованих комп'ютерних дисциплін для вирішення проблем, пов'язаних з великими комплексними системами, яким властива складна взаємодія між компонентами. Цей напрям є актуальний для різних галузей науки і техніки, зокрема: системи автоматичного керування, системи передачі і оброблення даних; периферійні засоби інформаційних і автоматизованих систем управління та телекомунікації, інтегровані робототехнічні системи і гнучкі виробництва. Випускник повинен уміти вирішувати практичні завдання, пов'язані із: розробленням, створенням, ремонтом і експлуатацією засобів і систем автоматизації, програмуванням засобів обчислювальної техніки, проектуванням систем управління» [2, с. 264].

Отже, виникає нагальна потреба в розробці ефективних механізмів розв'язання поставлених перед вищою школою завдань. Зокрема, сьогодні актуальною проблемою є формування працезохоронної компетентності студентів галузі знань «Електроніка та телекомунікації» в процесі їхньої професійної підготовки. Її розв'язання потребує розробки, теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки моделі зазначеного процесу й педагогічних умов її впровадження в практику вищої школи. Оскільки саме під час педагогічного експерименту відбувається вплив на педагогічні процеси шляхом створення певних умов відповідно до мети дослідження, то вважаємо за доцільне застосування саме цього методу в ході нашої дослідно-експериментальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різнобічні напрямки дослідження експериментальної роботи представлено в працях таких учених, як О. Арсенич, Л. Брагіна, С. Дембіцька, В. Жданова, В. Жидецький, В. Заплатинський, В. Кириченко, Т. Лапенко, А. Назаренко, Н. Підбуцька, Є. Прасолов, М. Пригодій, П. Семенюк, С. Романовська, А. Хлопов, В. Шрам та ін.